

HÁJEK, K.: Philosophy and Science Policy. *Filozofia* 36, 1981, No. 1, p. 89—100

The same way as ideology is connected with political practice when managing other socio-economic transformations it is connected with political practice when managing science. The requirement to control the process of integration of science and productional practice is connected with the task to support strongly by Marxism-Leninism political attitudes towards questions of the tactics and strategy in science.

A basic function of science policy must therefore be considered adequate decision-making in the processes of coordinating plans of the advancement of science and plans of the advancement of national economy. In the decision processes concerning science policy the measure of responsibility for fulfillment of the social tasks of science is in its way always determined as a measure of socio-political engagement and in the end as a measure of responsibility for the quality of decision processes.

In political deciding on questions of tactics and strategy in science in establishing and developing progressive new forms of integration and the specialization of differentiated methods of cooperation it is possible to exclude the remnants of fortuity only by responsible application of theoretical-methodological criteria of philosophy.

1. Veda dnes preberá stále vo väčšej miere úlohu aktívneho činiteľa pri zabezpečovaní progresívnych foriem rozvoja technickovýrobnej praxe. Kým v minulosti to boli hlavne premeny výrobných praxí, ktoré poháňali vývin vedy, dnes je to naopak, vývin výroby je poháňaný vedou. Veda sa dostáva do predstihu pred výrobnú prax a postupne vstáva do výroby, aby orientovala jej vývinové premeny.

Je preto veľmi správne povedať, že „z hľadiska vytvárania a rozmnožovania spoločenských výrobných síl môže byť teraz (za určitou hranicou a v určitej proporcii) rozvoj vedy a výskumu omnoho podstatnejší ako rozširovanie bezprostrednej produkcie“. (1, s. 37) Ak je však rozvoj technickovýrobnej praxe určujúcim predpokladom rozvoja celého systému spoločnosti a tento rozvoj sa zabezpečuje funkciami vedy, potom tu vznikajú konkrétne a veľmi náročné úlohy riadenia rozvoja vedy. Rozvoj spoločnosti s jej výrobnou praxou sa takto nevyhnutne a trvale spája s primárne rozhodujúcimi úlohami riadenia rozvoja vedy. Hovoríme, že *spolu s rastom úlohy intenzifikácie rozvoja technickovýrobnej praxe spoločnosti rastú nám úlohy intenzifikácie funkcií vedy metódami riadenia*.

„Ak organizujeme alebo zdokonaľujeme riadenie vedy, musíme mať neustále na zreteli, že veda je komponentom spoločnosti.“ (2, s. 41) Preto sa v praxi riadenia vedy stáva nevyhnutnosťou zodpovedné používanie konkrétnych politických hľadísk. Riadenie si vyžaduje systematické využívanie takých politicko-teoretických skúseností, ktoré pokrývajú

nielen samotnú oblasť vnútornej organizácie vedy, ale zabezpečujú reguláciu vývinu celého zložitého komplexu vonkajších funkcií vedy, ktorými sa ona spája so spoločenskou praxou.

Je známe, že politické sily súčasného imperializmu nehľadia pasívne na sociálno-ekonomické úspechy v systéme socialistických krajín. Aktivizujú sa pre vždy intenzívnejší boj proti komunizmu. Boj proti komunistickej ideológii neskrývane povyšujú na úroveň štátnej politiky. Pretože vedu v žiadnej podobe nemožno izolovať od politických vzťahov štátu, v ktorých sa ona tvorí a aplikuje, stal sa antikomunizmus v imperialistickej ideológii teoretickým základom praxe politického boja proti pokroku i tam, kde sa rozvíja a využíva veda. Našu vedu v jej funkčných väzbách so spoločenskou praxou treba preto ochraňovať pred útokmi imperialistickej ideológie. Usiluje narúšať tvorbu a využívanie vedy v prospech rozvoja socializmu.

Ideológia ako vedomie spoločenskej triedy vyjadruje sociálno-ekonomické ciele spoločenskej triedy. V praxi riadenia procesov realizácie takýchto cieľov spoločenskej triedy poznávame ideológiu ako politiku spoločenskej triedy. Politika tu funguje ako spojenie ideológie triedy s praxou riadenia procesov realizácie jej sociálno-ekonomických cieľov. *Takto podobne, ako sa ideológia spája s politickou praxou pri riadení iných sociálno-ekonomických premien, spája sa ideológia i s politickou praxou riadenia rozvoja vedy.* Spoľahlivú revolučnú orientáciu môže zabezpečiť procesom spájania vedy s revolučnou spoločenskou praxou len adekvátne revolučná ideológia na pôde praxe vednej politiky. (3, s. 328) Ideológia tu funguje ako teória pri politickom prepájaní vedy do praxe spoločenských premien.

Vedná politika je takto spojením ideológie s praxou riadenia rozvoja vedy. Dynamickú integráciu vedy a spoločenskej praxe zabezpečuje tak, že funguje ako nástroj tvorby a realizácie základných smerov plánovania vedy a prepájania plánov rozvoja vedy s plánmi rozvoja národného hospodárstva. V našich podmienkach sa rozvoj vedy spája s potrebami rozvoja socializmu a výstavby komunizmu. V spojitosti s týmto si úspechy vo vývine socialistickej spoločnosti vyžadujú sústavnú a dôsledne vedeckú marxisticko-leninskú orientáciu pri riešení vedeckovýskumných úloh i pri zdôvodňovaní konkrétnych foriem zapájania vedy do praxe spoločenského života.

Vyžaduje sa tu používanie takých regulatívnych opatrení, ktoré dávajú záruky, že v celospoločenskom snažení o maximálne uspokojovanie rastúcich materiálnych a kultúrnych potrieb človeka sa v podmienkach rozvinutej výstavby socializmu budú vskutku efektívne organicky spájať vymoženosti vedecko-technického rozvoja s prednosťami socialistického technickovýrobného systému. *Do takej miery, do akej sa dnes veda mení na rozhodujúcu zložku technickovýrobnej praxe, rozširujú sa a stávajú vždy významnejšími najmä politické funkcie systému riadenia vedy.*

G. Kröber kladie v tejto súvislosti akcent na to, že „nevyhnutnosť

riadenia vedy nevyplyva zo samotnej špecifickosti vedeckej činnosti ako činnosti poznávacej, t. j. neplynie z jej funkcie odrážania a konštruovania, ale skôr z jej vlastnosti byť objektom spoločenskej činnosti, t. j. z jej sociálnej funkcie“. [4, s. 64] Dokazuje, že vedecké riadenie spoločnosti a politické riadenie vedy sa vzájomne podmieňuje. Zakladateľ vedy o vede J. D. Bernal pri svojich úvahách o takýchto politických funkciách vedy vyjadruje politické úlohy riadenia vedy a výskumu pomocou pojmu stratégie, používaného vo vojenstve.

„Tak ako vo vojenstve, ani vo vede sa cesty k víťazstvám neurčujú iba plánom: ich voľba musí brať do úvahy aj ťažko predpovedateľné akcie nepriateľa. Ako nepriateľ tu vystupuje príroda, ktorá si stráži svoje neodhalené tajomstvá. *Stratégia vedy* je spôsob vedenia vedeckých kampaní, je to zámer veliteľa, zacielený na dosiahnutie víťazstva. Druhým nevyhnutným komponentom úspechu je taktika. Vo vede je to spôsob konania jej radových vojakov, nižších a stredných veliteľov v nekonečnom boji, ktorý sa vedie s obklopujúcim nás svetom za ovládnutie jeho tajomstiev. Ináč povedané, *taktika vedy* je súhrn každodenných, všedných činností zameraných na organizáciu úsilií bádateľov, na vytvorenie všetkých potrebných podmienok pre dosiahnutie úspechu.“ [5, s. 5]

Efektívne organicky spájať vymoženosti vedecko-technického rozvoja s prednosťami socialistického spoločenského systému predpokladá z pevných marxisticko-leninských politických hľadísk poznávať, kde sú prednosti socialistického spoločenského systému a prečo a ako treba prednosti tohto systému maximálne využívať. Vyžaduje si to sledovať progresívne smery vývinu vedy v jej funkčných spojeniach s celým zložitým komplexom zložiek socialistického spoločenského systému. „*Udržovať a rozvíjať iniciatívu vo vede a technike a zvíťaziť v súťaži s kapitalizmom na tomto poli vyžaduje cieľavedome uskutočňovať dlhodobú stratégiu vedecko-technickej politiky krajín socialistického spoločenstva.*“ [6, s. 74]

Každá nová kvalitatívne vyššia fáza vývinu socializmu sa spája s potrebami politicky orientovať realizáciu príslušnej novej kvalitatívne vyššej fázy vývinu technickovýrobného systému. Bez politického pohľadu na dosahovaný stupeň vývinu systému socializmu s jeho technickovýrobnou zložkou štruktúry nie je dobre možné ani prognózovanie progresívnych premien socio-technických komponentov systému socializmu, ani plánovanie úloh rozvoja vied. Prognózovanie vývinu systému socializmu a plánovanie vývinu systému vied predpokladá komplexnú analýzu kvality dosahovaného stupňa dozrievania socialistickej organizácie štruktúry spoločenského systému. V každej fáze vývinu systému socializmu vznikajú konkrétne nové vyššie potreby spoločnosti a s nimi spojené nové vyššie nároky na rozvoj vied. Prognózovanie progresívnych ciest vývinu vedy tu predpokladá systematické uplatňovanie vednej politiky.

Treba súhlasiť s názorom, že „*v teórii i v praxi súčasnej vedy o vede*

sa vedecko-technická politika považuje za celok, v ktorom sú organicky zviazané dva funkčné komponenty:

1. formovanie vedecko-technickej politiky (stratégia vedy);
2. aplikácia vedecko-technickej politiky (taktika vedy).

Prvý komponent zahŕňa jednak procedúry určovania sledovaných sociálno-ekonomických cieľov a procedúry určovania najvšeobecnejších ciest vedecko-technického rozvoja a súčasne je to výber prioritných vedeckých zámerov. Druhý komponent zahŕňa riešenie otázok operatívneho riadenia procesov realizácie postavených cieľov pomocou systému primeraných prostriedkov, metód a stimulov.“ (7, s. 26)

Požiadavku regulovať proces integrácie teórie vedy s výrobnou praxou treba preto chápať ako úlohu uplatňovať v praxi riadenia vedy také politické hľadiská, ktoré dávajú záruky realizácie sledovaných sociálno-ekonomických taktických a strategických cieľov rozvoja vedy v jej spojení s rozvojom spoločenskej praxe. V našich podmienkach vývinu je to požiadavka pevných marxisticko-leninsky fundovaných politických postojov k otázkam taktiky a stratégie vedy. Chrániť vedu pred živelnosťou, popierať v nej prvky subjektivismu alebo tendencie k praktikizmu predpokladá politicky pristupovať k úlohám vedy vo vývine spoločnosti.

V. I. Lenin na tento moment nezriedka upozorňoval. Vysvetľoval, že vedná politika pri riadení rozvoja vedy musí sledovať progresívne ekonomické ciele spoločnosti a v tejto súvislosti nesie zodpovednosť za to, aby do riadenia vedy neprenikali triedno-politické retardačné prvky vývinu s najrozličnejšími tendenciami k živelnosti, k revizionizmu, k oportunizmu či k subjektivismu. Na tieto sociálno-politické funkcie vedy a jej riadenia upozorňoval v súlade s V. I. Leninom i J. D. Bernal. Dokazoval, že „otázka využívania vedy je koniec koncov vždy predovšetkým otázkou politickou“. (8, s. 412) Je to politické smerovanie transformácii vedy na jej vstupoch v teoreticko-poznávacom styku s príslušnou predmetnou oblasťou v záujme uspokojovania bezprostredných potrieb i realizácie vzdialenejších cieľov spoločnosti a je to súčasne politické smerovanie transformácií vedy na jej výstupoch v užitom prakticko-aplikačnom styku s technicko-výrobnou praxou a spoločenským životom.

Z tohto hľadiska „Vedná politika vo všeobecnom zmysle slova je smerovanie činnosti v oblasti vedy ... je systémom opatrení štátnej moci, jej zákonodárnych a výkonných orgánov v oblasti vedy.“ (9, s. 133) Vednou politikou tu rozumieme systém štátnopolitického rozhodovania pri riešení taktických a strategických úloh vedy, ktoré sa podriaďujú potrebám racionálne rozhodovať o otázkach distribúcie materiálnych zdrojov rozvoja vedy, zodpovedne rozhodovať o otázkach výchovy nových vedeckých pracovníkov a zúčastňovať sa na rozhodovaní o konkrétnych otázkach účasti jednotlivých odborov vedy v medzinárodnej delbe práce vo vede.

„Štátnou vedecko-technickou politikou v krajinách socializmu treba

rozumieť systém navzájom spojených rozhodnutí a opatrení štátnej moci a riadenia, ktorá zabezpečuje optimálne rozdelenie pracovných, materiálnych a finančných zdrojov v tejto sfére, určuje mieru účasti krajiny v medzinárodnom rozdelení práce v oblasti vedy a techniky a napomáha rozvoj poznania a urýchlené zavádzanie vedecko-technických výsledkov do národného hospodárstva.“ (7, s. 25)

V procesoch vedecko-technického rozvoja sa v podmienkach socializmu stáva rozpracúvanie a využívanie vednej [politiky objektívnou nevyhnutnosťou:

1. *Vedecký progres sa stáva hlavným predpokladom progresu technickej výroby a teda sa stáva určujúcim nástrojom riešenia významných ekonomických a sociálnych problémov. Tento progres treba politicky riadiť v súlade so sledovanými ekonomickými a sociálnymi cieľmi spoločnosti.*

2. *Vývinová integrácia vedy a techniky sa stáva vždy zložitejšou a zložitejšími sa stávajú samotné formy využívania výsledkov vied v národnom hospodárstve. Toto si vyžaduje dôsledne politicky riadenú koordináciu vedecko-technického progresu.*

3. *Nové formy integrácie a kooperácie na zvládnutie stále náročnejších vedeckovýskumných úloh kladú zvýšené nároky aj na nové technické, ekonomické, finančné i ľudské zdroje. Vzniká tak úloha i politiky rozhodovať o otázkach využívania existujúcich zdrojov pre ďalší vedecko-technický progres.*

4. *„Veľké nároky na rozsah a úroveň vedeckého poznania, spôsob a naliehavosť jeho uplatnenia nemožno realizovať bez prehĺbenia medzinárodnej socialistickej integrácie vo vede a bez kontaktov so svetovou vedou vôbec.“ (10) Tu pochopiteľne treba zodpovedne politicky rozhodovať o konkrétnych vzťahoch vzájomne prospešnej spolupráce, koordinácie a kooperácie.*

II. *„Z funkcionálneho hľadiska je riadenie vedy procesom prípravy, prijímania a realizácie rozhodnutí.“ (2, s. 40) Za základnú funkciu vednej politiky ako nástroja organizácie a riadenia vedy treba považovať cieľu primerané rozhodovanie v procesoch prepájania plánov rozvoja vedy s plánmi rozvoja národného hospodárstva. Efekt rozhodovania v procesoch prepájania plánov rozvoja vedy a národného hospodárstva je závislý hlavne od kvality informácií, ktorými subjekt rozhodovania disponuje. Úspech tu predpokladá teoretickú skúsenosť o povahe štruktúry, fungovania a vývinu vedy v jej jednote a vzájomnej podmienenosti s celou totalitou komponentov štruktúry daného spoločenského systému. Subjekt vednej politiky musí mať k dispozícii teoretickú skúsenosť o dialektike vývinu vedy a spoločenského života.*

Osobitná úloha tu patrí programovému rozhodovaniu, ktoré sa z viacerých hľadísk nutne vždy a všade spája s potrebami vysvetľovania, prognózovania i plánovania rozvoja vedy. Posudzovať rozdielne alternatívy budúcich premien vedy pri tvorbe prognóz a vyberať optimálne cesty

alebo spôsoby realizácie sledovaných cieľov vedy predpokladá v aspektoch konkrétneho teoretického programu premien zvažovať rozdielne možné smery vývinu vedy. Vedná politika ako nástroj organizácie a riadenia vedy nemôže robiť spoľahlivé rozhodnutia bez jasného teoretického obrazu o celostnom systéme vedy, bez programového videnia sledovaných premien jej funkčných spojení s relevantnými zložkami štruktúry spoločnosti.

„Jedným z určujúcich znakov vednej politiky pri výstavbe rozvinutej socialistickej spoločnosti je cieľavedomé, systematické rozvíjanie jednotlivých spoločenských funkcií vedy v určitých vzájomných proporciách, ktoré majú objektívny základ a menia sa v súlade so zákonitým vývojom spoločnosti.“ [10] Rozhodovať sa v takýchto problémových situáciách pre určité riešenie znamená pristupovať k úlohám výberu riešenia problému náležite zodpovedným rešpektovaním príslušných politických kritérií.

„Prežíva v nás ešte veľa formalizmu, alibizmu a pohodlnosti; tí, ktorí nesú zodpovednosť, nekonajú vždy s komunistickou zodpovednosťou, a preto vytvárať zodpovedný vzťah k povinnostiam, k socialistickej spoločnosti, k práci, to je mimoriadne dôležitá úloha.“ [11] *V merite rozhodovacích procesov sa takto miera zodpovednosti za plnenie spoločenských úloh vedy určuje vždy svojím spôsobom ako miera sociálno-politickej zainteresovanosti a teda nakoniec nutne i ako sociálno-filozoficky utváraná miera zodpovednosti za kvalitu rozhodovacích procesov.* Požiadavku zodpovedných, pevne marxisticko-leninský fundovaných sociálno-filozofických postojov k jednotlivým ideologickým otázkam v oblasti vednej politiky nemožno u nás ešte považovať za vyčerpávajúco uspokojenú.

Často hovoríme o tom, že „pre súčasnú vedu je príznačný komplexný systémový prístup k rozhodnutiam, lebo komponenty (subsystémy) vedy, všetky jej väzby i vzťahy sú v organickej jednote a navzájom na seba pôsobia“ [2, s. 40], že spájanie vymožeností vedy s prednosťami socializmu, to je zložitý mechanizmus operácií, ktorý treba regulovať adekvátnou teoretickou skúsenosťou o zákonitostiach integrácie vedy a spoločenskej praxe. *Adekvátnu teoretickú skúsenosť tu preto musí poskytnúť praxi vednej politiky kompetentný komplex odborov vied, ktorých špecificky vyčleneným objektom výskumu je veda ako zložka štruktúry spoločenského systému.*

V takomto komplexe odborov vied o vede patrí osobitné miesto a funkcia i filozofii. Špecializuje sa tu na úlohy integrácie a filozofickej syntézy teoretických skúseností špeciálnych vied o vývinovej jednote vedy a spoločenskej praxe s osobitným zreteľom na požiadavky spoľahlivej ideovo-politickej orientácie vedy na jej revolučné sociálno-ekonomické ciele. Rozhodovanie v oblasti vednej politiky sa musí zabezpečovať za účasti kompetentného komplexu odborov, ktorých predmetnou

oblasťou sú jednotlivé diferencované podstatné vzťahy integrácie vedy a spoločenského života:

1. *Pri rozhodovaní vo vede treba formulovať problém, ktorý vznikol pri plnení jednotlivých poznávacích alebo aplikačných úloh.* Formulácia vzniklého problému sa musí realizovať v aspektoch teoretických informácií, ktoré maximálne konkrétne pokrývajú povahu dosahovaných funkčných spojení vedy a spoločenského života. Základným predpokladom uvedenia rozhodovacieho procesu už v tomto prvom kroku sú teoretické skúsenosti nielen o vnútornej organizácii štruktúry vedy, ale súčasne o tých funkciách vedy, ktorými sa ona ako určujúca zložka štruktúry spoločnosti spája so zložkami štruktúry daného sociálneho systému. Optimum použiteľnosti tu preto sľubujú teoretické informácie, uvedené do systémového usporiadania, adekvátneho najmä povahe vývinovej integrácie vedy s danou štruktúrou spoločnosti.

2. *Pri rozhodovaní vo vede treba hľadať a objavovať východiská z danej problémovej situácie.* Hľadanie alternatív rozhodovania, ktoré poskytujú maximálne istoty efektívneho vyriešenia problému, sa musí realizovať v aspektoch informácií, v ktorých sa odrážajú sledované sociálno-ekonomické ciele rozvoja vedy. V tejto súvislosti je potrebné stavať na skúsenostiach, ktoré poskytuje celý komplex odborov vied o vede. Výber optimálnej varianty riešenia daného problému je potrebné rozhodnúť na základe spracovania skúsenostných dát, ktoré sa získavajú experimentálnymi technikami všetkých zainteresovaných odborov (sociológie, ekonómie, psychológie, organizácie a riadenia a i.). Pravda, takéto informácie je nutné spracovať pre úlohy rozhodovať pri hľadaní východísk zo špecificky sociálno-politickej problémovej situácie vo vede. Hodnotiace postoje k alternatívam východísk z takejto situácie nebudú môcť v žiadnom prípade abstrahovať od všeobecnejších teoretických hľadísk na sociálno-politickú podstatu problému.

3. *Pri rozhodovaní vo vede treba v aspektoch objektu adekvátnych teoretických informácií určiť sám spôsob realizácie prijatých rozhodnutí.* Zabezpečiť treba, aby sa prijaté závery rozhodovacieho procesu realizovali v súlade s teoretickým modelom vednej politiky, ktorá zjednocuje zámery rozvoja vedy so zámermi rozvoja celku spoločenského systému. Realizácia prijatých rozhodnutí sa nezaobíde bez opatrení proti živelnosti a prípadným sociálno-politickým odchýlkam pri sledovaní cieľových zámerov vedy. Výber takýchto opatrení sa na pôde vednej politiky rozhoduje v aspektoch kategórií príslušného všeobecného teoretického modelu. Hlavnou funkciou takéhoto teoretického modelu je regulovať prax realizácie sociálno-politického programu rozvoja vedy tak, aby sa sociálne ciele vedy dosahovali s minimom rušivých faktorov, ktorých zdroje sú vo vývine triedno politickej situácie vo vnútri spoločenského systému i vonku mimo daného sociálneho systému.

4. *Pri rozhodovaní vo vede sa stretávame s aktuálnou úlohou hľadať nové formy prepájania teórií a metód vo vedách, vyjadrené v pohyboch*

od monodisciplinárnych k medziodborovým formám kooperácie vo vedách. Sú to objektívne dané úlohy hľadania nových foriem integrácie vedy s technicko-výrobnou praxou. Regulácia procesu integrácie teórií a metód vied sa dotýka celého systému vedy, t. j. celého komplexu odborov prírodných, spoločenských i technických vied. V tejto spojitosti sa do centra pozornosti vednej politiky dostávajú taktické a strategické otázky rozhodovania konkrétnych foriem medziodborovej spolupráce vo vedách a s týmto spojené otázky splývania teórií a metód vied na jednej strane a otázky vzniku a vývinu nových špecializácií vo vedách.

Treba tu rozhodovať, ako ďalej porastie potreba rozvoja špecializácií vo vedách, objektívne daná kvalitatívnou diferenciáciou foriem pohybu hmoty v hraniciach vývinu fyzikálnych, chemických, biologických a spoločenských systémov. No diferenciačný proces vo vedách bude zákonite sprevádzaný integračnými procesmi, ktorých metodologická hodnota bude rovnako narastať. „Prírodné, technické a spoločenské vedy sa musia vo svojom komplexe prejavovať ako dynamizujúci faktor celého spoločenského vývoja. To predpokladá, aby sa čo najužšie zapojili do integrovaného výskumného úsilia socialistického spoločenstva.“ (11)

Účinný prienik metódami vedy do zákonitosti štruktúry, fungovania a vývinu diferencovaných objektívnych systémov musí dostať formu i politicky regulovaného prieniku metódami integrovaných a vnútorne kooperujúcich odborov vied. Musí dostať formu interdisciplinárnej kooperácie vo výskume, ktorého kvalitu treba i politicky zabezpečiť. Je reálne predpokladať, že takáto medziodborová kooperácia vo vedách sa bude vyvíjať v základných dvoch formách:

a) Kooperácia povedie k tvorbe výskumných tímov dočasne integrovaných odborov vied podľa povahy tematicky diferencovaných výskumných úloh. Rozhodovanie o ich reálnej potrebe po vyriešení príslušnej výskumnej úlohy tu má podobu rozhodovania taktických otázok vedy;

b) Kooperácia povedie k tvorbe výskumných tímov, v ktorých sa budú jednotlivé odbory vied integrovať pre vnútornú spoluprácu na dlhšie výskumné obdobie pre základný výskum diferencovaných podstatných vzťahov študovaného objektu prírody, spoločnosti i techniky spoločenskej výroby. Tu v trvalom styku s vyčlenenou predmetnou oblasťou výskumu skôr či neskôr príde k určitým formám hybridizácie teórií a metód kooperujúcich odborov a budú sa rozhodovať strategické otázky vedy. *Z politického rozhodovania takýchto otázok taktiky a stratégie vedy pri rozvoji nových druhov integrácie a špecializácie diferencovaných foriem kooperácie nebude dobre možné úplne vylúčiť prvky živelnosti bez metodologickej účasti filozofie.*

Kompetencia teoreticky poznávať a prakticky ovládnuť zložitosť vzťahov relevantných faktorov dialektickej jednoty a vzájomnej podmienosti vedy s mnohotvárne diferencovanými komponentmi štruktúry spoločnosti patrí celému komplexu odborov špeciálnych vied o vede. No s týmito odbormi musí v epoche vedecko-technickej revolúcie vždy užšie

a vnútornejšie kooperovať pri výskume vedy i filozofia. Filozofia tu musí ako špecializovaný odbor vlastnými analyticko-syntetickými metódami v netradičnej vnútornej spolupráci so špeciálnymi odbormi komplexnej vedy o vede študovať tie podstatné vzťahy vývinovej jednoty vied so zložkami spoločenského života, ktoré prekračujú hranice použiteľnosti metód špeciálnych vied. Integrovať musí dosahované teoretické skúsenosti o zákonitostiach fungovania vedy, aby poskytla filozofické syntetické generalizácie o dialektike vývinu vedy v systéme spoločnosti.

V. I. Lenin nás učil, že „spoločenský život, to je nekonečná reťaz nekonečného radu ohníviiek ... Treba v ňom vedieť objaviť v každej chvíli osobitné ohnívko reťaze, ktoré je nutné uchopiť všetkými silami, aby sme mohli udržať celú reťaz.“ (12, s. 245) *Finálnou funkciou filozofie (filozofie vedy) je tu tvoriť pre rozhodovacie procesy vednej politiky teoretický systém kategórií a zákonov o dialektike organizácie štruktúry vedy v jej vývinovej integrácii s organizáciou štruktúry spoločnosti.* Metodologická hodnota filozofie ako špecializovaného teoretického modelu rozhodovacích procesov vednej politiky je predovšetkým v tom, že slúži ako systém kategórií a zákonov, ktoré okrem iného zobrazujú špecificky politické funkčné spojenie vedy so zložkami štruktúry spoločnosti.

„Ak chceme predmet naozaj dobre poznať — napísal V. I. Lenin — musíme preskúmať všetky jeho stránky, všetky spojenia a styčné body predmetu, v ktorých sa jednotí s inými predmetmi.“ (13, s. 81) V zložitej reťazi politického života sa dnes za účasti vedy realizuje program budovania materiálno-technickej základne komunistickej spoločnosti. V tejto spojitosti „oblasť vedy a jej aplikácia tvorí v súčasnosti jedno z hlavných bitevných polí triedneho zápasu vo svete. Boj sa vedie po všetkých líniách pôsobenia vedy — hospodárskej súťaže, vojenskej stratégie, triednych systémov a ideologického boja.“ (10) *Preto v takej miere, v akej je nutné, aby sa vedná politika v sústave organizácie a riadenia vedy stala efektívne použiteľným nástrojom rozlišovania hlavných od vedľajších článkov reťaze politických vzťahov, je potrebné, aby sa do jej rozhodovacích procesov dostali pevné ideologické hľadiská filozofie.*

Ak za podstatné v komplexe funkčných spojení vedy a spoločenskej praxe treba považovať politické vzťahy, ktoré sa kompetentne odrážajú v teoretických výsledkoch filozofického štúdia vedy ako zložky spoločenského systému, potom sa teoretické informácie filozofie musia stať základom vednej politiky. *Požiadavka politickej orientovanosti vedy je určujúcim predpokladom jej dôslednej vedeckosti. Pevná politická regulácia konkrétnych spoločenských funkcií vedy je v tejto súvislosti filozoficky závislým princípom jej efektívneho fungovania a progresívneho smerovania.*

Vieme, že filozofia ako zovšeobecnená a systemizovaná skúsenosť špeciálnych vied o zákonoch vývinu prírody, spoločnosti a poznania sa

ponúka praxi v podobe najvšeobecnejšej ontológie (princípy prírodno-historického a spoločensko-historického vývinu a gnozeológie (princípy poznania). V príslušnom prepojení na primárne všeobecnú teoretickú skúsenosť vied o zákonoch vývinu diferencovaných objektov poznania je použiteľná ako univerzálne hľadisko na povahu javov prírody, spoločnosti a poznania. Zastávame však názor, že požiadavka optimálne efektívneho využívania hľadísk filozofie pri riešení komplexných teoretických problémov organizácie a riadenia vedy sa vždy spája s úlohou konkrétneho chápania obsahu objektívnych väzieb kategórií a zákonov rozdielnych rovín všeobecnosti a teda s úlohou prepojiť tieto kategórie a zákony v príslušnej problémovej situácii.

„Vedecko-technická revolúcia rovnako ako vznik tzv. „veľkej vedy“ so svojím zvláštnym spôsobom organizácie, špecializácie, so zvláštnymi vzťahmi vo vedeckých kolektívoch, spôsobmi využívania výsledkov vedy v spoločnosti jasne ukazuje, že problém vzájomného vzťahu medzi filozofiou a experimentálnymi vedami nie je vôbec obmedzený na oblasť tradičnej problematiky. Podstatné zmeny v samej organizácii vedy a v jej vzťahu k existujúcim sociálnym štruktúram vytýčili pred filozofiu rad nových dôležitých problémov.“ [14, s. 17] *V tejto súvislosti sa miera účinnosti prepájania rozdielne všeobecnej teoretickej skúsenosti vied podstatne rozhoduje otázkou, či sú v danej situácii k dispozícii kategórie a zákony filozofie v abstraktnej všeobecnej podobe v ich otvorených „vonkajších spojeniach“ s kategóriami a zákonmi špeciálnych vied, alebo či sú tu k dispozícii skúsenosti filozofie, ktorá vnútorne kooperuje s príslušnými odbormi špeciálnych vied a poskytuje preto filozofickú skúsenosť konkrétne všeobecnú, vecne prepojenú a takto bezprostredne použiteľnú v danej problémovej situácii.* V štruktúre procesu poznávania vedy je potrebné logicko-metodologicky zabezpečiť tvorbu filozofických generalizácií a ich prepájanie do teoretickej roviny špeciálnych vied. Skutočne efektívne väzby a použiteľnosť teoreticko-poznávacích i „prakticko-aplikačných“ funkcií filozofie na pôde špeciálnych vied pri výskume vzťahov organizácie a riadenia vedy i v praxi vednej politiky môžu zabezpečiť len náležité kooperatívne formy interdisciplinárnej spolupráce filozofie a špeciálnych vied.

Takáto požiadavka na pracovné styky filozofie a špeciálnych vied je osobitne zdôvodnená tam, kde očakávame, že filozofia bude tvoriť teoretický model pre rozhodovacie procesy v oblasti vednej politiky. Tu možno zefektívniť použiteľnosť filozofie v jej vzťahu k vede ako k vyčlenenej predmetnej oblasti pre interdisciplinárny výskum len tak, že syntetické generalizácie informácií špeciálnych vied o zákonoch vývinu vedy sa budú robiť a ich výsledky aplikovať v najvnútornejšej vzájomne stimulatívnej kooperácii s metódami celého komplexu kompetentných odborov špeciálnych vied o vede. Zastávame názor, že v súčasných podmienkach rozvoja vedy treba naozaj a neodkladne skrátiť vzdialenosť medzi filozofiou a praxou spoločenského života práve skrátením

vzdialenosti medzi filozofiou a špeciálnymi vedami, a to najmä tam, kde sa usilujú teoreticky a prakticky zmocniť zákonitosti vývinu vedy v spojení s praxou. Smelšie než doteraz treba prekonávať tradičné vonkajšie voľné funkčné spojenia medzi filozofiou a experimentálnymi vedami a takto i voľné, málo viazané, a preto i málo efektívne spojenia filozofie s praxou spoločenského života.

V praxi vednej politiky sa v ďalšom vývine nášho spoločenského života budú trvale vyžadovať jasné a pevné sociálno-filozofické postoje k otázkam taktiky a stratégie vedy. Vedná politika sa tu nezaobíde bez filozoficky zdôvodneného programu rozvoja vedy. Veda sa dáva do služieb výstavby rozvinutej socialistickej spoločnosti a vedná politika preto potrebuje zodpovedne teoreticky zdôvodnený program rozvoja funkcií vedy pre ciele vybudovania komunistickej spoločnosti za účasti filozofie. Konkrétne postoje vednej politiky k problémom riadenia vedy musia dostať svoje vedecké zdôvodnenie v konkrétne a účinne prepojenej filozofickej syntéze skúseností špeciálnych vied o vede do praxe riadenia vedy.

LITERATÚRA

1. RICHTA, R. a kol.: Civilizácia na rázcestí. Bratislava 1966.
2. Zborník: Řízení výskumu, vývoje a zavádění nové techniky. Praha 1979.
3. Lenin, V. I.: Spisy 5. Bratislava 1956.
4. KRÖBER, G.: Wissenschaft als Objekt gesellschaftlicher Leitung. In: Leitung der Forschung: Probleme und Ergebnisse. Berlin 1976.
5. LACHTIN, G. A.: Taktika nauki. Novosibirsk 1969.
6. LÖBL, K. — ŘÍHA, L.: Vědecko-technický pokrok. Praha 1976.
7. Sborník statej: Naučnotechničeskaja politika stran socializma. Moskva 1977.
8. BERNAL, J. D.: Věda v dejinách II. Praha 1960.
9. Zborník: Sociologija i sovremennost' 1. Moskva 1977.
10. Z diskusného príspevku s. Vl. Hajku na 115. zasadnutí ÚV KSČ. Pravda, 26. 3. 1980.
11. Správa Predsedníctva ÚV KSČ, prednesená na 115. zasadnutí ÚV KSČ s. V. Biľakom. Pravda, 27. 3. 1980.
12. LENIN, V. I.: Spisy 27. Bratislava 1954.
13. LENIN, V. I.: Spisy 32. Bratislava 1955.
14. FEDOSEJEV, P. N.: Vzájemný vztah mezi filozofií a konkrétními vědami. Dialektický materialismus a soudobá věda. Praha 1979.

ФИЛОСОФИЯ И ПОЛИТИКА В ОБЛАСТИ НАУКИ

Карол Гаек

Как идеология сочетается с политической практикой при управлении другими социально-экономическими изменениями, аналогичным образом она сочетается и с политической практикой управления наукой. Требование регулировать процесс интеграции науки с производственной практикой сочетается с задачей последовательного марксистско-ленинского обоснования политических установок по отношению к вопросам тактики и стратегии науки.

Основной функцией политики в области науки как орудия управления наукой следует считать соответствующее цели принятие решений в процессах взаимосвязи планов развития науки с планами развития народного хозяйства. В принципе процессов принятия решений в области науки мера ответственности за выполнение общественных задач науки всегда своим способом определяется как мера социально-политической заинтересованности, следовательно, в конечном итоге и как социально-философски формируемая мера ответственности за качество процессов принятия решений.

Из политического решения вопросов тактики и стратегии науки при введении и развитии новых прогрессивных форм интеграции и специализации дифференцированных методов кооперации остатки стихийности можно исключить только путем ответственного применения теоретико-методологических установок философии.

PHILOSOPHIE UND WISSENSCHAFTSPOLITIK

Karol Hájek

Analogisch, wie sich Ideologie mit politischer Praxis bei der Lenkung anderer sozial-ökonomischer Veränderungen verbindet, verbindet sich Ideologie mit politischer Praxis der Wissenschaftslenkung. Die Forderung der Regulierung des Integrationsprozesses der Wissenschaft mit der Produktionspraxis knüpft an die Aufgabe die politischen Standpunkte zu Fragen von Taktik und Strategie der Wissenschaft fest marxistisch-leninistisch zu fundieren an.

Für die Grundfunktion der Wissenschaftspolitik als Werkzeug der Wissenschaftslenkung ist das zielgemässe Entscheiden in Prozessen der Verzahnung von Entwicklungsplanen der Wissenschaft und Entwicklungsplänen der Volkswirtschaft anzusehen. In Sachen der entscheidungstreffenden Prozesse in der Wissenschaftspolitik wird das Verantwortungsmass für die Erfüllung gesellschaftlicher Aufgaben der Wissenschaft immer auf seine Art als Mass sozial-politischer Interessiertheit und also letztenendes auch als sozial-philosophisch gestaltetes Mass der Verantwortung für die Qualität der entscheidungstreffenden Prozesse bestimmt.

Aus dem Kreis politischen Entscheidens der Fragen von Taktik und Strategie der Wissenschaft bei Einführung und Entwicklung progressiver neuer Integrations- und Spezialisierungsformen differenzierter Kooperationsmethoden, kann man die Reste von Spontaneität nur durch verantwortliche Geltendmachung theoretisch-methodologischer Gesichtspunkte der Philosophie ausschliessen.